

О. О. ЯНЕВИЧ

**Нові дослідження стоянок
Аджі-Коба в Криму**

В 1916—1918 рр. в гірській частині Криму завдяки розкопкам А. С. Мойсеева¹ і Н. Н. Клепніна² виявлено 20 стоянок і місцезнаходжень кам'яного і бронзового віку. В західній частині гірського Криму вони досліджувались в до- і післявоєнні роки, а в східній — ряд пам'яток залишилось поза увагою археологів. Дана публікація присвячена розгляду матеріалів стоянок Аджі-Коба II, III, розміщених в північно-західній частині Карабі-Яйли³ Гірського Криму.

Стоянки, відкриті А. С. Мойсеевим, знаходяться в верхів'ях Аджі-Кобинської балки, за 1 км на південь від печери Аджі-Коба, в безпосередній близькості одна від одної, на двох невеликих площадках, розділених неглибокою балкою. Культурний шар на одній (Аджі-Коба III) знищений і знахідки представлені виключно підйомним матеріалом. На другій (Аджі-Коба II) він частково зберігся, але в даний час пам'ятка інтенсивно руйнується. Площа стоянок Аджі-Коба II приблизно 1200 м², Аджі-Коба III — 1000 м². Крем'яні з обох пам'яток високої якості, сірого або чорного кольорів, який походить, очевидно, із місцезнаходження, розташованого в 20 км на північ, поблизу г. Кара Куш. 30 процентів всіх знахідок патиновано.

Більш численнішою і виразною є колекція Аджі-Коба II. Вона нараховує 2854 кременів, з них 196 з вторинною обробкою (табл.). Нуклеуси, за винятком одного конусоподібного (рис. 1, 42), призматичні, переважно косоплощинні (рис. 1, 43, 44). Привертає увагу значна їх сплюсненість, тобто спрацьованість робочої поверхні. Індекс пластинчастості становить 33%. Пластин шириною від 1,0 до 1,3 см — 47,1%, від 0,7 до 1,0 см — 22%. Найбільш яскравий і виразний елемент колекції — серія геометричних мікролітів. Серед трапецій домінують середньовисокі (61% всіх цілих виробів), половина з них асиметричні (рис. 1, 8, 9), менше — низьких, симетричних і асиметричних; високі відсутні. Цікава риса частини трапецій всіх підтипів — увігнутість

Крем'яний інвентар стоянок Аджі-Коба II (1) та III (2).

Назва (вид) виробів, їх типи і підтипи	1	2
<i>Нуклеуси</i>		
Конічні прямоплощинні	1	1
” косоплощинні	1	1
Двоплощинні човновидні	6	4
” косо-прямоплощинні	1	
Заготовки, уламки	1	3
<i>Заготовки</i>		
Пластинки	881	352
Відщепи	1768	747
<i>Вироби з ретушю</i>		
Пластинки з ретушю	64	26
Анкоші	16	6
Відщепи з ретушю	31	30
Відщепи з виїмками (скобелі)	5	7
Пластинки зі зрізаним кінцем	2	
Скребки кінцеві на пластинках	12	1
” ” на відщеплах	2	1
” подвійні	1	1
” підокруглі	4	4
” конвергентні	1	1
Різиці на куту зламаної пластинки	6	3
Наконечники стріл чоцького типу	1	
<i>Трапеції</i>		
Круторетушовані низькі	9	6
” середньовисокі	21	5
Полого ретушовані низькі	1	
” середньовисокі	4	
Зі струганою спинкою фатьмакобинські	3	
<i>Сегменти</i>		
Круторетушовані низькі	4	
” середньовисокі	1	2
Пологоретушовані низькі	2	
” середньовисокі	4	
З плоскою вершиною	5	
Трикутники	1	1
Вістря	4	2
Двобічно оброблені наконечники стріл	1	
Всього	2858	1204

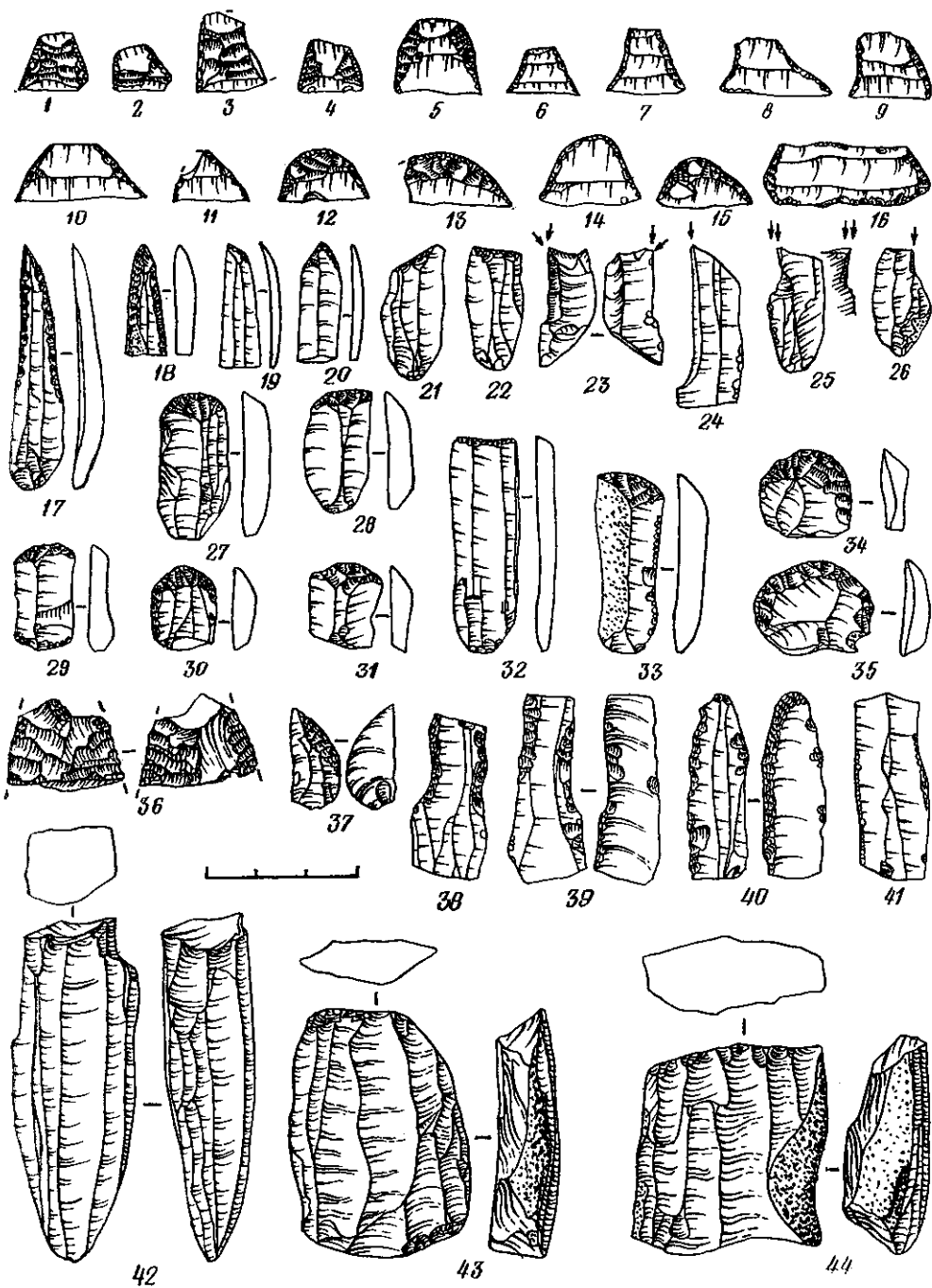

Рис. 1. Крем'яний інвентар стоянки Аджі-Коба II.

однієї, як правило, лівої, бокової сторони (рис. 1, 8, 9). За технікою обробки на стоянці переважають трапеції з крутою крайовою ретушшю (рис. 1, 6—11), лише п'ять мають сплющую ретуш і три — стругану спинку (рис. 1, 1—5). Сегменти представлені в основному також середньовисокими екземплярами — 73% (рис. 1, 12—15), в тому числі два асиметричних; низьких — 27%, з них один асиметричний. Всі сегменти, за винятком одного (14), оформлені сплющую ретушшю (12, 13, 15), в деяких вона покриває всю спинку по дузі, так звані сегменти з плоскою вершиною (12, 13). З інших типів геометричних мікролітів слід відмітити круторетушований середньовисокій трикутник (рис. 1, 11).

Переважають кінцеві скребки на ножевидних пластинах (рис. 1, 27). Серією представлені підокруглі (рис. 1, 39). Характерна риса скребків — мікролітичність. Так, ширина виробів на пластинах — 1,0 — 1,5 см, а діаметр підокруглих — 2,0 —

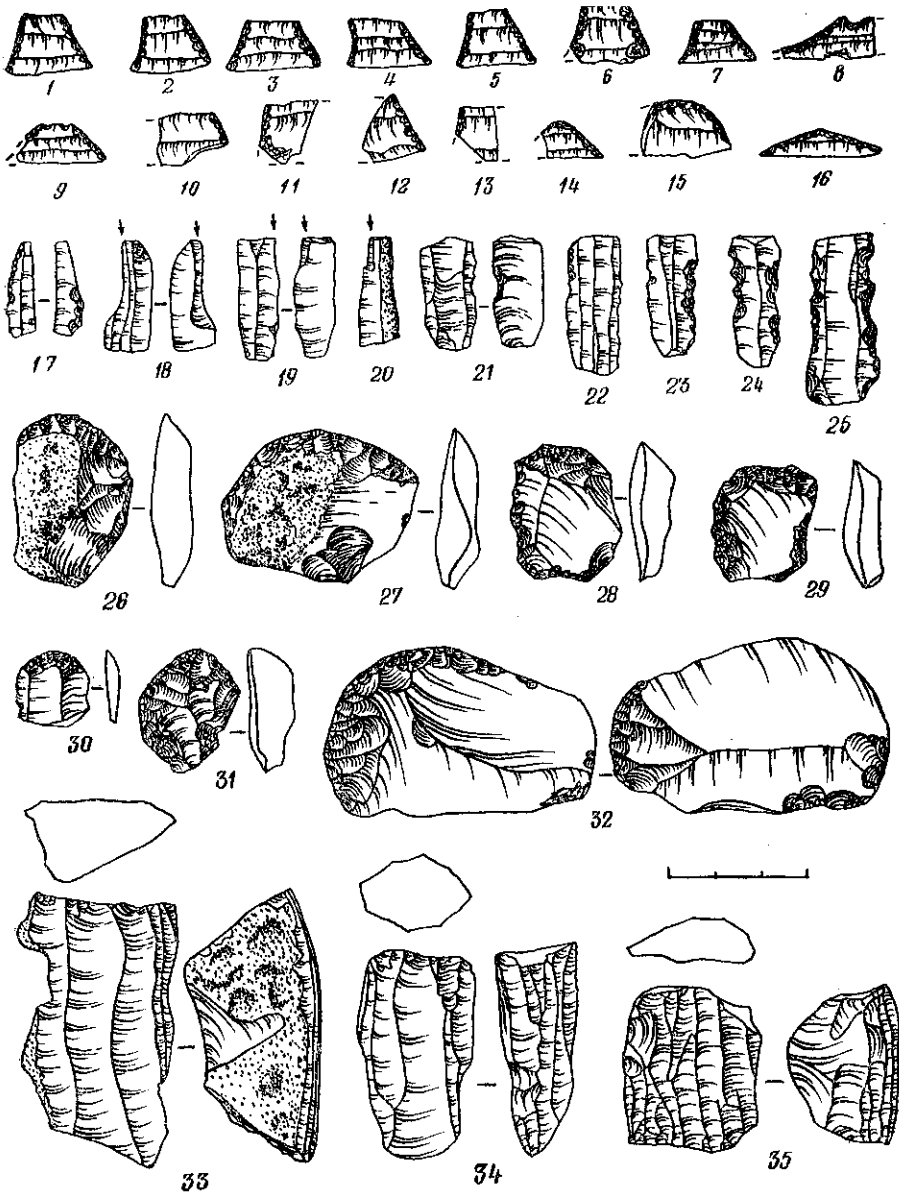

Рис. 2. Крем'яний інвентар стоянки Аджі-Коба III.

2,5 см. Всі різці колекції — кутові на пластинах (рис. 1, 23—26); 21% виробів з вторинною обробкою становлять пластини з ретушю і класичні анкоші (рис. 1, 38—41). Виявлено ще чотири вістря, наконечник стріли чохського типу, дві пластини зі скошеним кінцем, двобічнооброблений наконечник стріли (рис. 1, 17—22, 37).

Колекція Аджі-Коби III менш численна (1206 кременів, в тому числі 98 з вторинною обробкою), але за загальним характером інвентаря, типами знарядь дуже близька до Аджі-Коби II. Так, нуклеуси в основному призматичні, скісноплоскі, сплюснені (рис. 2, 33, 35). Є лише два конусоподібних, в одного із них пластини сколювались по всьому периметру (рис. 2, 34). Індекс пластинчастості становить 31,8%. Геометричні мікроліти всі без винятку оброблені притуплюючою ретушю. Трапеції (цілі) діляться порівну на середньовисокі і низькі, серед останніх одна фатьмакобинська (рис. 2, 33). Всі вони симетричні, асиметрична лише одна (рис. 2, 4). Виявлено також два середньовисокі симетричних сегменти і трикутник (рис. 2, 14—16). Різці кутові на пластинах, 51,8% знарядь становлять пластини з ретушю і анкоші, вістря — два, одне оформлене притуплюючою ретушю зі сторони спинки (рис. 2, 17—25). Відщепи з ретушю нечисленні — 31% знарядь.

Стоянки різняться між собою скребками. Скребки Аджі-Коби III характеризуються нестійкістю форм і розмірів, при їх виготовленні як заготовки використовувались відщепи, лише один виготовлений на ножевидній пластині. Половина всіх скре-

бків підокруглі (рис. 2, 26, 27, 29, 31), кінцевих на відщепках — два; один подвійний (28) — він має випуклий і увігнутий робочі краї і один кінцевий на ножевидній пластині (30).

В цілому інвентар обох стоянок має вигляд, характерний для пізнього мезоліту і раннього неоліту. На це, зокрема, вказують сплюснені і конусовидні нуклеуси, розміри трапецій і сегментів, процентне співвідношення різних типів геометричних мікролітів. Невеликі розміри трапецій і сегментів в поєднанні з крутою краєвою ретушшю, якою вони оформлені (фатьмакобинська трапеція), дають підстави віднести колекцію Аджі-Коба III до тарденуазау. Наявність в комплексі Аджі-Коби II трапецій зі струганою спинкою і сегментів з плоскою вершиною, тобто знарядь, які служать нижніми хронологічними реперами для неоліту Криму⁴, і разом з тим переважаючі круторетушовані трапеції, вказують на ранньонеолітичний вік стоянки. Відсутність кераміки пояснюється тим, що вона не збереглась, — явище характерне для кримських стоянок відкритого типу⁵.

Важлива культурно-визначальна риса обох пам'яток — відсутність кукрекських традицій в обробці кременю (кукрекські вкладиші, олівцевидні нуклеуси, бокові різці на відщепках і т. д.). Це дає можливість віднести їх до гірської групи мезо-неолітичних стоянок Криму⁶. Найбільш близькі аналогії Аджі-Коба II — Ат-Баши⁷, Таш-Аир I (шостий шар)⁸, Заміль-Коба II і т. д. Аналогії Аджі-Коба III — Алимівський навес⁹, Таш-Аир I (сьомий шар)¹⁰.

Дослідження стоянок Карабі-Яйли дає можливість включити в ареал гірської групи неолітичних пам'яток східні яйли. Крім цього, відсутність кукрекських традицій обробітку кременю дозволяє уточнити час появи стоянок кукрекського кола на кримських яйлах. Очевидно, вони з'явилися не в розвиненому тарденуазі, як це без належної аргументації встановив В. О. Степаненко¹¹, а, судячи з знахідок на всіх стоянках даної групи сегментів з плоскою вершиною і трапецій із струганою спинкою¹², в першій половині неоліту.

¹ *Мойсеев А. С.* Предварительный отчет о находках следов каменного века на яйлах и на Южном берегу Крыма. — ИТУАК, 1920, № 67.

² *Клеппин Н. Н.* Находка орудий каменного века в Крыму. — ИТУАК, 1918, № 54.

³ *Мойсеев А. С.* Указ. соч., с. 299.

⁴ *Бибииков С. Н.* К вопросу о неолите в Крыму. — КСИИМК, 1940, вып. 4; *Формозов А. А.* Неолит Крыма и Черноморского побережья Кавказа. — МИА, 1962, № 102, с. 40.

⁵ *Шепинский А. А.* О неолите и энеолите Крыма. — СА, 1968, № 1, с. 121.

⁶ *Телегин Д. Я.* О культурно-территориальном членении и периодизации неолита Украины и Белоруссии. — СА, 1971, № 2, с. 7, 24; *Археологія Української РСР.* — К., 1971, т. 1, с. 129.

⁷ *Жуков Б. С.* Раскопки и обследования стоянок культуры микролитов на Ай-Петринской яйле в июне 1927 года. — Крым, 1928, № 2—4.

⁸ *Крайнов Д. А.* Пещерная стоянка Таш-Аир I как основа для периодизации послепалеолитических культур Крыма. — МИА, 1961, № 91.

⁹ *Столяр А. Д.* Мезолитические комплексы Алимовского навеса в Крыму. — КСИА АН СССР, 1961, вып. 84.

¹⁰ *Крайнов Д. А.* Пещерная стоянка ..., с. 106.

¹¹ *Степаненко В. А.* Кукрекский комплекс стоянки Балин-Кош в Крыму. — В кн.: Новые исследования археологических памятников на Украине. Киев, 1977, с. 18, 22.

¹² *Степаненко В. А.* Кукрекский комплекс ..., с. 10, 14; *Колосов Ю. Г.* Новые неолитические стоянки Крыма. — КСИА АН УССР, 1957, вып. 7, с. 13, 15.